

RECENSIONER

Charlotte Hyltén-Cavallius: *Unga Tider, unga rum. 49 ungdomars liv och vardag*. Carlssons i samarbete med Stockholms läns museum. Stockholm 1999. 144 s., ill. ISBN 91-7203-819-5.

Unga tider, unga rum bygger på en dokumentation av unga människor från 1995, genomförd av Stockholms läns museum. Några av de inledande frågorna lyder: Vad innebär det att vara ung i 1990-talets Sverige? Hur ser ungdomar på framtiden idag då millennieskiftet står för dörren? Med detta som utgångspunkt har tjugo fotografer och skribenter under ett halvår arbetat med att fånga ungas tankar och vardag. 49 ungdomars liv finns speglade i intervjuer, fältdagböcker och på fotografier. Sammantaget är det ett rikt material, där lika stor tyngd ligger på bild som på text. Dokumentationsmaterialet har sammanställts och bearbetats av etnologen Charlotte Hyltén-Cavallius. Hennes ambition har varit att låta de ungas egna röster höras, att skildra deras liv i olika perspektiv och resonera kring några väsentliga frågor. Hon har strukturerat framställningen i olika teman: estetik, frågor om tro och tankar om samtid och framtid. Utifrån dessa teman är verket uppdelat i tre delar, vilka Hyltén-Cavallius menar går bra att ta del av var för sig, men helst bör läsas tillsammans för att ge en mångsidig bild av de intervjuade och deras liv.

Det första avsnittet heter "Estetik, stil, smak och praktik". Här skildras bl.a. hur ungdomarna inreder sina rum. Hyltén-Cavallius närmar sig det rumsliga med en etnografisk, beskrivande ansats och de ungas rum förstås som ständigt föränderliga, aldrig färdiga produkter. Hon är dock noga med att poängtera att alla inte har samma förutsättningar att genomföra denna rumsliga iscensättning, det sociala skapar hårda ramar som det inte går att negligera. Identitet tolkar hon som den berättelse någon berättar för sig själv och andra, om sig själv. I denna berättelse är rumslik gestaltning viktig, inredningen blir till ett meddelande om vem denna person anser sig vara eller vill vara. Även tiden sätter spår i rummet, i den rumsliga jag-berättelsen finns dess historia med genom minnessaker. Ibland har

dessa placerats på speciella platser i rummet, fått symboliskt upphöjd plats, som på ett altare. En av de unga männen har väggarna fyllda av vänsterpolitiska budskap. Betydligt vanligare är dock planscher med pop-idoler och fotomodeller, som finns hos flertalet av de intervjuade. Författaren funderar över om detta kan sägas ingå i en generationsbunden föreställning: att ungdomar förväntas dekorera sina rum med bilder av det motsatta könet? Vad hon upplever som nytt är att bilderna på de unga kvinnornas väggar föreställer halvnakna män. Hon menar att skildrandet av blottade kroppar tidigare varit förbehållet mäns bilder på kvinnor. Att kroppsbilderna överhuvudtaget är så vanligt förekommande i de ungas rum tolkar hon utifrån vad hon uppfattar som den ökande sexualiseringen i medierna under 90-talet.

Nästa avsnitt heter "Livsåskådningar" och fokuserar på ungdomarnas förhållningssätt till religion, vilket inkluderar både etablerade religiösa former och nyare andliga åskådningar. Hyltén-Cavallius menar att ungdomar söker efter identitet och att existentiella frågor därför kan vara av ett större intresse för unga människor än för andra. Sedan följer en livfull beskrivning av en ung kvinnas vistelse på ett ashram, ett religiöst centrum, i Indien. Hon berättar att hon uppe i Himalaya fann "en känsla av att ha kommit hem". Att genomföra de olika ritualerna vid ashramet, som meditation, arbete och sång, gav henne en upplevelse av autenticitet, vilken författaren menar uppnåddes genom brottet med vardagstillvaron i Sverige. En annan ung kvinna är muslim och berättar om hur livet i Sverige gestaltar sig för henne. Som troende muslim möter hon ofta fördomar om hur hon klär sig, t.ex. kan okända människor på gatan kommentera hennes klädval. Även ungdomar från Pingstkyrkan får komma till tals, och i likhet med den muslimska flickan talar de om olika stereotyper som de som troende ofta möts av. En av dem säger att det i Sverige är ett skällsord att vara religiös. Detta blir något man på olika sätt måste förhålla sig till. Att strunta i de stereotypa beskrivningarna och försöka att inte ta åt sig är en vanlig strategi. Andra ungdomar i boken är inte religiöst troende. Istället för de diskussio-

ner om att våga lita på sig själv, att arbeta för hela mänsklighetens bästa och tänka humanistiskt. Hyltén-Cavallius påpekar att det också i detta finns en form av livsåskådning, även om den är mer svårplacerad och till större del handlar om ett personligt ställningstagande.

Det sista avsnittet har namnet "Framtiden? Rädslor, drömmar, möjligheter och begränsningar". Här framkommer hur ungdomarna ser på sin framtid och den tid de befinner sig i. Författaren menar att tankar om framtiden till stor del bygger på vad som ses vara hotande i den tid där beskrivningarna har sitt ursprung. Dokumentationens genomförande 1995 speglar både attityder och företeelser som förklaras av de unga med utgångspunkt i millennieskiftets närmande. Även 1990-talets ekonomiska kris och den pågående debatten om våld är saker som formar ungdomarnas tankar. Förhållandevis få av de intervjuade är engagerade i politiska partier eller i andra mer etablerade organisationer. Unga verkar söka sig till andra gemensamma grupperingar än vad föreningslivet kan erbjuda. Rasism är ytterligare ett tema som diskuteras av de intervjuade, de tar avstånd från främlingsfientliga åsikter. De har olika tankar om varför våld och kriminalitet existerar, somliga av dem diskuterar mer generellt kring fenomenen, andra talar om varför just unga människor kan hamna i sådana situationer. Några av de intervjuade menar att samhället sparar genom att dra in på pengar till unga. Därmed flyttas ansvaret för våldsdåd över till staten, den enskilda individen fråntas skuld. Andra anser istället att det handlar om uppväxt. En dålig uppväxt kan leda till att individen blir våldsbenägen.

Parallellt med dessa negativa framtidsvisioner, där krig, våld och arbetslöshet råder, finns dock också en stor tro på att det trots allt kommer att bli bra och ordna sig i världen. Framförallt verkar de intervjuade ha ljusa bilder av den framtid som väntar dem som individer, de tror att de kommer att lyckas med utbildningar och få de arbeten de vill ha. Därmed framträder hos en del av dem en kraftig diskrepans mellan samhällelig dystopi och tron på den personliga, goda framtiden. Somliga har specifika mål utstakade för sig, de vet vilken utbildning de vill komma in på eller att de vill resa till något speciellt land för att arbeta. Andra är mer sökande i sin hållning och reviderar ständigt sina planer, vad de vill och varför. Hyltén-Cavallius tolkar detta med utgångspunkt i ungdomarnas varierande ålder, för en del av dem är den yrkesverksamma tiden fortfarande långt borta, för andra har den redan börjat. Samtidigt som spridningen mellan yrken som anses värda att eftersträ-

va är stor, verkar de unga vara ganska så överens om att yrken inom handelssektorn inte är något att satsa på. Att sitta i kassan på Konsum blir till symbolen för ett tråkigt och innehållslöst liv. Det många drömmer om är istället att bli något inom det konstnärliga området, att få arbeta fritt och skapande med musik, litteratur eller film. I materialet finns också skillnader mellan de som bor i Stockholm och de som bor i mindre samhällen. I de senare fallen är tankarna på att flytta ifrån den mindre staden återkommande. Dock är hållningen till storstadslivet ambivalent. Storstaden lockar med sin mångfald, samtidigt som den också skrämmer. Emellertid påpekar flera av dem av det minsann inte bara är i storstaden som problem med våld och droger existerar, det finns även i det mindre samhället. Samtidigt som den lilla orten kanske är tryggare, erbjuder den inte storstadens möjlighet till anonymitet och integritet.

Tankar om familjebildning och hur relationer mellan män och kvinnor förväntas se ut verkar vara likartade hos flertalet av de intervjuade. Hyltén-Cavallius menar att huvuddelen av de unga har en förhållandevis traditionell syn på förhållanden. Här framkommer dessutom inga större skillnader mellan land och stad i materialet. Några av de unga kvinnorna har dock en uttalat skeptisk hållning till vad som uppfattas som traditionella manliga och kvinnliga roller. En av dem vill gärna ha barn i framtiden, men säger att hon inte skulle bli besviken om hon inte fick någon man. En annan tjej, som tidigare bott i kollektiv, är mycket tveksam till idén om kärnfamiljen. Samtidigt menar ytterligare en tjej att målet för henne är att gifta sig, det är vad hon ser fram emot mest i sitt liv.

Unga tider, unga rum ger ett gediget intryck. Den har ett vackert omslag och en genomtänkt layout där det digra bildmaterialet får ett stort utrymme. De många bilderna är en stor del av behållningen av verket, de ger en bred insyn i de unga intervjuades liv. Där finns nära nog allt, från ögonblick av rörelse och styrka, som eldslukarbilderna, till lugn och eftertanke, i bilderna från avsnittet om livsåskådningar. Däremellan återfinns en kavalkad av bilder med det gemensamt att de alla innehåller en djup känsla av närvaro. Det märks att de som arbetet med dokumentationen varit engagerade i sin uppgift. Citaten, som spelar en viktig roll i texten, är även de välfunna och ger en närhet till de intervjuade som hade varit svår att uppnå på annat sätt. Bilderna samspelar med texten och skapar en mångfacetterad helhet, ett välgjort samtidsdokument.

Varför har just dessa 49 ungdomar valts ut? Anses de

ge ett representativt urval eller handlade det om något annat? Och de frågeställningar som diskuteras genom verket, är de framsprungna ur de ungas egna tal eller varifrån kommer de? Hur styrda är intervjuerna utifrån olika förhandsinställningar om vad unga förväntas tycka och vilja få tala om? Det här är frågor som följer mig genom läsningen, utan att jag någon gång kommer närmare ett svar på dem. Detta upplever jag som brist, jag hade funnit det intressant med en betydligt större diskussion däromkring. Hyltén-Cavallius lyckas binda samman materialet till en komplex berättelse. Samtidigt kan jag finna hennes analys väl ytlig. Hennes tolkningsförslag låser fast istället för att ge upphov till nya och vidare funderingar. Inte minst framträder denna ytlighet i anslutning till frågor som har med kön och sexualitet att göra. Schablonföreställningar vad gäller könsroller reproduceras på ett oproblematiskt sätt genom hela texten. Intervjuade flickor sägs ha ”romantisk” inredning, och en av dem får sitt rum tolkat genom påståendet ”[k]vinnlighetens två mest extrema poler möts här: jungfrun och den sexuellt frigjorda”.

Vidare reagerar jag på att verket igenom är skrivet utifrån den heterosexuella tolkningsmallen, något som vare sig nämns eller på något sätt reflekteras runt. Alla de intervjuade förutsätts vara heterosexuella, att något annat skulle kunna vara fallet verkar omöjligt, ja rentav otänkbart. Homosexualitet nämns vid ett tillfälle, men då är det utifrån att kända homosexuella, som Jonas Gardell och Eva Dahlgren, är synliga i massmedia. En annan märklig passus i texten är den som avslutar stycket om homosexualitet: ”Men man får inte glömma bort att människor också känner sig hotade av homosexualitet.” Det är en mening som förbryllar. Vem är ”man”? Är ”man” de homosexuella som ständigt förväntas disciplinera sitt beteende för att inte störa den heterosexuella ordningen? Och vilka är de ”människor” som sägs uppleva detta hot och vad handlar det i så fall om?

Jag vill dock avsluta med att återkomma till mitt huvudsakliga intryck av *Unga tider, unga rum*. Det är en välgjord och intresseväckande bok. Framförallt vill jag rekommendera den för det spännande materialet och de fantastiska bilderna.

Ylva Hagström, Göteborg

Birgitta Odén, Bodil E.B. Persson & Yvonne Maria Werner: *Den frivilliga döden. Samhällets hantering av självmord i ett historiskt perspektiv*. Bokförlaget Cura i samarbete med Forskningsrådsnämnden, Stockholm 1998. 298 s. ISBN 91-89091-09-4.

Birgitta Odén: *Leda vid livet. Fyra mikrohistoriska essäer om självmordets historia*. Historiska Media, Lund 1998. 111 s. ISBN 91-88930-24-6.

Självordets historia är ett viktigt och högaktuellt forskningsfält, också internationellt, som Lundaprofessorn Birgitta Odén visar dels i sin bok *Leda vid livet*, dels i inledningen och avslutningen till *Den frivilliga döden*, där historikerna Bodil E. B. Persson och Yvonne Maria Werner presenterar var sin specialundersökning om självmord under decennierna kring sekelskiftet 1700. Båda böckerna behandlar även teoretiska metodfrågor av allmänt intresse. De förtjänar att bli lästa och diskuterade inte bara av dem som är specialintresserade av självmord utan av en bred krets av kulturvetenskapliga forskare och studenter inom olika discipliner.

Det finns tre anledningar till att självmordet under senare år har kommit att tilldra sig historikernas intresse, menar Odén i sitt förord till *Den frivilliga döden*. Självordet kan studeras som en genomgripande attitydförändring – från grovt brott till en ”frihetshandling”. Med moderniteten från mitten av 1800-talet ökar antalet självmordsfall markant. Både historisk och modern självmordsstatistik visar en övertalighet av gamla människor. Vilka konsekvenser får det för en framtid, när vi vet att antalet äldre ökar i alla industriländer?

Odén fortsätter med att ge en översikt över samhällets inställning till självmord, internationellt och nationellt. Självord har från medeltiden setts som en synd mot Gud och blev under senmedeltiden också ett brott mot staten. Först 1864 avkriminaliserades självmordet i Sverige. Straffet för självmord har varit hårt, både det som utmättes på jorden och det som sades vänta i den hinsides världen. De olika formerna av neslig begravning som tilldömdes självmördarna talade ett tydligt symboliskt språk. De handlade om uteslutning såväl från den världsliga gemenskapen som det eviga livet efter döden. Trots vetskap om straffen har det i alla tider, i alla samhällsklasser, funnits människor som av olika skäl ändå tagit livet av sig själva – samtidigt som viljan att leva dominerat en majoritetens beteende. Som